

Parlamentarni izbori u Srbiji 2016.

Dušan Vučićević

Srbija je od odlaska Slobodana Miloševića praktički imala više izbornih od neizbornih godina

Jedanaesti po redu izbori za zastupnike (*narodne poslanike*) u Narodnoj skupštini Republike Srbije od ponovnog uvođenja političkog pluralizma održani su 24. travnja 2016. godine. Kao u najvećem broju slučajeva u novijoj parlamentarnoj povijesti, radilo se o izvanrednim parlamentarnim izborima. Od petolisto-padskih promjena ovo su bili sedmi po redu izbori za narodne poslanike (2000., 2003., 2007., 2008., 2012., 2014., 2016.), dok su u istom razdoblju predsjednički izbori organizirani šest puta, tri puta neuspješno (rujan/listopad 2002., prosinac 2002., 2003.) i tri puta uspješno (2004., 2008., 2012.). Srbija je tako od odlaska Slobodana Miloševića praktički imala više izbornih od neizbornih godina. Iako je vladajuća koalicija imala komotnu parlamentarnu većinu, i ovaj je saziv srpskog parlamenta, poput prethodnog, trajao kraće od dvije godine.

Dok su se razlozi za raspisivanje novih izbora prije dvije godine mogli tražiti u strukturalnom nedostatku koji je imala prethodna vlada, s obzirom na to da je dužnost premijera obnašao Ivica Dačić, predsjednik Socijalističke partije Srbije, koja je osvojila znatno manji broj glasova i mandata u parlamentu od naprednjaka, ovoga je puta u uzroke njihova održavanja teže proniknuti. Naime, nakon političke rokade iz 2014. na mjesto premijera došao je Aleksandar Vučić, predsjednik Srpske napredne stranke, a mjesto prvog potpredsjednika Vlade zauzeo je Dačić. Uza sve to, vladajuća koalicija kontrolirala je više od četiri petine srpskog parlamenta. Izvan Narodne skupštine ostale su nekada relevantne opozicijske snage (DSS, SRS, LDP), zastupnika koji su se protivili ulasku Srbije u EU nije bilo, a nekadašnji stožer opozicijskog okupljanja, Demokratska stranka, kao i odcijepljena

frakcija DS-a okupljena oko bivšeg predsjednika Borisa Tadića unutar Socijaldemokratske stranke imali su ozbiljne organizacijske, kadrovske i financijske probleme.

Stoga jedini razlog za raspisivanje novih izbora treba tražiti u procjeni Aleksandra Vučića da, zbog najavljenih reformi, otpuštanja u javnom sektoru i daljnje normalizacije odnosa s Prištinom, postoji opasnost od opadanja podrške naprednjacima u nadolazećem razdoblju te da je bolje, dok je ta podrška još uvijek stabilna, osigurati novi četverogodišnji mandat. Olakšavajuću okolnost predstavljala je i činjenica da su se za 2016. godinu već bili planirali pokrajinski i lokalni izbori, pa se objedinjavanje izbora na više razina moglo pravdati smanjenjem troškova. Također, očekivalo se da bi istovremeno održavanje izbora povećalo šanse naprednjacima da prvi put osvoje većinu i u Skupštini Autonomne pokrajine Vojvodine. Tako je predsjednik Republike Tomislav Nikolić na obrazložen prijedlog Vlade raspustio Narodnu skupštinu te 4. ožujka 2016. raspisao prijevremene parlamentarne izbore koji su održani istovremeno s pokrajinskim i lokalnim (izuzetak su predstavljali izbori za Skupštinu grada Beograda, ali ne i beogradske općine, gdje prijevremenih izbora nije bilo).

Politički okvir

Prethodni izbori u Srbiji, održani 16. ožujka 2014. godine, u potpunosti su ostvarili očekivanja onih koji su njihovo raspisivanje i inicirali, naprednjaka i Aleksandra Vučića. Koalicija okupljena oko Srpske napredne stranke udvostručila je broj glasova

Jedini razlog za raspisivanje novih izbora treba tražiti u procjeni Aleksandra Vučića da, zbog najavljenih reformi, otpuštanja u javnom sektoru i daljnje normalizacije odnosa s Prištinom, postoji opasnost od opadanja podrške naprednjacima u nadolazećem razdoblju te da je bolje, dok je ta podrška još uvijek stabilna, osigurati novi četverogodišnji mandat

te osvojila gotovo dvije trećine mandata. Izvan parlamentarnih klupa ostali su Demokratska stranka Srbije Vojislava Koštunice, Liberalno demokratska partija Čedomira Jovanovića te Ujedinjeni regionii Srbije Mladana Dinkića. Izborni prag nije uspio preskočiti ni desničarski pokret Dveri, dok je Srpska radikalna stranka haškog optuženika Vojislava Šešelja nastavila trend broj 25 - ožujak 2016.

opadanja popularnosti i osvojila samo 2,01 posto glasova. Parlamentarni status stekle su samo četiri građanske izborne liste, pored naprednjaka i socijalista i demokrati, koji su na izborima nastupali u dvije kolone. Koalijsku listu DS-a predvodio je gradonačelnik Beograda Dragan Đilas, dok je nositelj druge liste bio bivši predsjednik Srbije Boris Tadić. U parlamentu su se našle još tri manjinske izborne liste – mađarska, bošnjačka i albanska, a novoformirana vlada Aleksandra Vučića imala je podršku čak 208 poslanika (koalicija oko SNS-a, koalicija oko SPS-a i Savez vojvođanskih Mađara).¹

U izlaganju novog mandatara Aleksandra Vučića, održanom pred zastupnicima, kao prioriteti nove vlade navedeni su: nastavak borbe protiv organiziranog kriminala i korupcije, nastavak pregovora o članstvu u EU-u, daljnja normalizacija odnosa s Prištinom, povratak međunarodnog kredibiliteta Srbije, razvoj privatnog sektora i smanjenje broja ljudi u javnom sektoru, konsolidacija proračuna, zaustavljanje rasta javnog duga i smanjenje fiskalnog deficita, reforma sudskog, zdravstvenog i obrazovnog sustava te realizacija novih infrastrukturnih projekata s posebnim naglaskom na projekt "Beograd na vodi".²

Vjerojatno najveći uspjeh nova vlada imala je na polju fiskalne konsolidacije. Javni rashodi i prihodi dovedeni su na nešto usklađeniju razinu, pa je proračunski deficit smanjen sa 6,6 posto u 2014. na 3,7 posto u 2015. godini. Međutim, konsolidacija proračuna provedena je prije svega uštedama na rashodnoj strani, odnosno smanjenjem mirovina i plaća u javnom sektoru viših od 25 000 dinara (oko 200 eura). Ovim mjerama teret fiskalne konsolidacije prebačen je na građane, koji su time dodatno osiromašeni. Uštede na drugim poljima nisu provedene. Reforma uprave, javnih poduzeća, poduzeća u stečaju i onih s većinskim državnim vlasničkim udjelom, koja se dugo najavljivala i obećavala, nije provedena. Tako su prema procjenama Fiskalnog savjeta ukupnu uštedu postignutu smanjenjem plaća i mirovina "pojeli" nereformirana državna i javna uprava, veliki "gubitaši" među javnim poduzećima i propala državna poduzeća. Iako se pompozno najavljivala, racionalizacija uprave i javnih poduzeća ostala je u sjeni optužaba o nastavku stranačkog zapošljavanja, tako da će reformski poduhvati u području ekonomije pričekati neku novu-staru vladu. Određeni makroekonomski pokazatelji od 2014. do 2016. godine bili su ohrabrujući. Inflacija je bila prilično niska, a nezaposlenost je, barem prema službenim statistikama, u blagom ali kontinuiranom padu. Ipak, javni je dug u tom razdoblju stalno rastao, te je na kraju 2015. iznosio 77 posto BDP-a (61,2 posto na kraju 2013.), dok je prema procjenama gospodarski rast u 2015. bio ispod jedan posto (v. više u Fiskalni savet 2016). Negativnu ekonomsku sliku dodatno je upotpunilo zaustavljanje nekih infrastrukturnih projekata, poput odustajanja Rusije od izgradnje plinovoda "Južni tok", a Srbiju su u proljeće 2014. pogodile i razarajuće poplave. Sveukupno, ekonomska politika nove vlade predstavljala je nastavak politika prethodnih srpskih vlada – privlačenje stranih ulaganja subvencioniranjem otvaranja novih radnih mjesta, bez jasne strategije industrijskog razvoja.

Borba protiv korupcije predstavljala je jednu od glavnih tema zahvaljujući kojima je SNS odnio pobjedu na izborima 2014. godine. Realni učinci najavljenih protukorupcijskih mjera bili su, međutim, veoma ograničeni, zbog čega je Europska komisija

u izvješću za 2015. ovaj resor ocijenila kao jedan od najlošijih. Znatno veća pažnja posvećena je medijski popraćenim, bombastičnim uhićenjima, nego sistemskim i institucionalnim rješenjima, a izostale su i presude na najvišim razinama, kao i sudski epilozi u vezi sa, sada već "čuvene", 24 sporne privatizacije.

Ključni uspjesi srpske vlade bi se mogli tražiti na vanjskopolićkom planu

Dijalog s Prištinom je, uz povremene zastoje, nastavljen. U kolovozu 2015. u Bruxellesu su potpisana četiri sporazuma koje su dužnosnici EU-a označili ključnim u normalizaciji odnosa Srbije i Kosova, ali i nezaobilaznim uvjetom za nastavak europskih integracija. Ipak, *Sporazum o osnivanju Zajednice srpskih općina*, koji su srpski dužnosnici predstavljali kao preduvjet opstanka preostalih Srba na Kosovu, nije primijenjen, a kosovski Ustavni sud kasnije je ocijenio da *Sporazum* nije usklađen s kosovskim ustavom. Istovremeno, Ustavni sud Srbije proglasio se nenadležnim za ocjenu ustavnosti *Briselskog sporazuma*. Tako je službeni Beograd, uz kritike dijela opozicije da sudjeluje u zaokruživanju kosovske državnosti, bio suočen i s činjenicom da dijelovi dogovora postignutog u Bruxellesu, koji su se javnosti mogli prikazati kao pobjeda srpske strane, nisu provedeni. Posljedica potpisivanja *Briselskog sporazuma* tako se, čak dvije godine nakon formalnog pokretanja pristupnih pregovora s EU-om, svela na otvaranje prvih dvaju poglavlja, 32. posvećenog financijskoj kontroli i 35. u kojem će se pratiti napredak u postupku normalizacije odnosa s Kosovom.

Ključni uspjesi srpske vlade tako bi se mogli tražiti na vanjskopolićkom planu. Pored otvaranja prvih pregovaraćkih poglavlja, Srbija je uspijevala voditi balansiranu vanjsku politiku i izbjeći uvođenje sankcija Rusiji. U isto vrijeme diplomatskim aktivnostima sprijećeno je članstvo Kosova u UNESCO-u, a organiziranjem 22. ministarske konferencije u Beogradu završeno jednogodišnje predsjedavanje OESS-om. Pohvale srpskoj vladi iz svijeta stizale su u više navrata – od doprinosa u ublažavanju ukrajinske krize i humanog ponašanja za vrijeme migrantske krize do, vjerojatno najvažnije, jaćanja suradnje sa susjednim zemljama, što je posebno naglašeno nakon odlaska Aleksandra Vućića u Srebrenicu i incidenta u Potoćarima, kao i posjeta albanskog premijera Edija Rame Beogradu poslije prekida nogometne utakmice između Srbije i Albanije u Beogradu.

I dok je na polju vanjske politike bilo uspjeha, unutarnju politiku vlade premijera Vućića obilježile su ozbiljne optužbe, sukobi s neovisnim institucijama, gafovi i afere. Vlada je optuživana za stavljanje velikog broja medija pod kontrolu, neke emisije, poput sada već kultnog *Utiska nedelje* Olje Bećković, skinute su s programskih shema, a politićki protivnici i obnašatelji neovisnih dužnosti bili su mete vodećih tabloidnih listova. Održavanje parade ponosa palo je u drugi plan zbog tućnjave žandara koji su je osiguravali i vojnih policajaca koji su bili u pratnji premijerova brata Andreja Vućića. Zbog postupaka koje je pokretao mediji su napadali i pućkog pravobranitelja Sašu Jankovića, a

javnost je u jednom razdoblju bila zaokupljena aferom "Plagijat", u kojoj je nekoliko uglednih profesora beogradskog sveučilišta optužilo dvojicu visokih državnih dužnosnika i jednog oporbenog prvaka za kršenje principa akademskog poštenja. U pitanje su doveli doktorske disertacije ministra unutarnjih poslova Nebojše Stefanovića, gradonaćelnika Beograda Siniše Malog i predsjednika općine Novi Beograd iz redova DS-a Aleksandra Šapića. Za pad helikoptera koji je usprkos otežanim meteorološkim uvjetima pokušao sletjeti u beogradsku zračnu luku dio javnosti okrivio je dvojicu ministara koji su, u srpsko-hollywoodskoj maniri, očekivali prijam životno ugrožene bebe okruženi fotoreporterima. Ipak, sve navedeno, uz privremeno puštanje Vojislava Šešelja na slobodu iz Den Haaga, višemjesećne štrajkove odvjetnika i prosvjetara koji su blokirali dio pravosudnog i obrazovnog sustava, seksistićki ispad ministra obrane i tvrdnje opozicije o štetnosti projekta "Beograd na vodi", prema istraživanjima javnog mnijenja nije dovelo do pada popularnosti Aleksandra Vućića i njegove vlade.

U takvoj situaciji, već negdje tijekom 2015. godine postalo je jasno da Srbija može očekivati nove izbore. Izuzev naprednjaka i u određenoj mjeri socijalista, sve ostale relevantne politićke stranke proživljavale su teške trenutke. Većina je njih neulaskom u Narodnu skupštinu ostala bez stabilnih izvora financiranja. Vojislav Košćunica, bivši predsjednik SR Jugoslavije i premijer Srbije, napustio je ćelnu poziciju Demokratske stranke Srbije, Ujedinjeni regioni Srbije Mlađana Dinkića, stranke koja je dugo utvrđivala glavne pravce ekonomske politike, prestali su postojati, dio visokih dužnosnika Liberalno demokratske partije napustio je politiku nezadovoljan izbornim rezultatom i naćinom na koji se vodi stranka, a turbulencija je bilo i u DS-u, gdje je Dragana Đilasa na mjestu predsjednika naslijedio pokrajinski premijer Bojan Pajtić. Apatija i razočaranost građana svim opci-

Vućić je, bez ikakvih pritisaka opozicije i straha od izbornog neuspjeha zbog neispunjenih predizbornih obećanja, na sjednici Glavnog odbora SNS-a odlučio da se ide na prijevremene izbore kako bi Vlada dobila pun mandat za provođenje teških reformi do 2020. godine, koje bi je dovele pred vrata EU-a

jama, rasulo u opoziciji i nesposobnost da se napravi otklon od politike koja je na izborima 2014. doživjela debakl predstavljali su, praktićki, dodatne uzroke raspisivanja novih izbora. Vućić je tako, bez ikakvih pritisaka opozicije i straha od izbornog neuspjeha zbog neispunjenih predizbornih obećanja, na sjednici

Glavnog odbora SNS-a odlučio da se ide na prijevremene izbore kako bi Vlada dobila pun mandat za provođenje teških reformi do 2020. godine, koje bi je dovele pred vrata EU-a. Osvajač naslova prvaka znao se prije nego što je i trka počela, a istraživače i analitičare, kao i političare, zaokupio je ishod borbe za opstanak u kojoj se nije znalo koje će još stranke, osim naprednjaka i socijalista, uspjeti "preskočiti" izborni prag.

Normativni okvir

Travanjski izbori 2016. godine održani su po izbornom sustavu koji je uspostavljen još 2000. godine – razmjerni model u kojemu cijela država čini jednu izbornu jedinicu, sa zatvorenim izbornim listama, petpostotnim izbornim pragom i D'Hondtovom metodom preračunavanja glasova u mandate. Iako je od 2000. godine bilo nekoliko manjih izmjena, ovo su bili sedmi po redu izbori održani po ovome modelu, bez obzira na brojne nedostatke do kojih u njegovoj primjeni dolazi, apele stručne javnosti o potrebi njegove izmjene i reformske prijedloge pojedinih stranaka.

Zakon o izboru narodnih poslanika iz 2000. godine noveliran je više puta – najprije kada je uveden prirodni izborni prag za stranke nacionalnih manjina, a posljednji put kada su promijenjena pravila o raspodjeli mandata (stranke su dotada mogle dodjeljivati mandate kandidatima bez obzira na službeni redoslijed na izbornoj listi) i ukinute bjanko ostavke koje su kandidati još prije utvrđivanja izbornih lista potpisivali stranačkim središnjicama. U tom razdoblju na njegove izmjene utjecale su, osim političara, sudačke odluke (Ustavni sud Srbije) i vanjski faktori (npr. Venecijanska komisija Vijeća Europe). Usvojeni su i brojni prateći zakoni, poput *Zakona o jedinstvenom biračkom spisku*, *Zakona o finansiranju političkih aktivnosti* i *Zakona o političkim strankama*. Međutim, baš na ovim izborima pokazalo se da su brojna zakonska rješenja nedostatna i sklona različitim oblicima zlouporaba. Stoga će izmjene izbornog zakonodavstva najvjerojatnije ponovno postati tema nakon konstituiranja Narodne skupštine.

Izborni sustav Srbije spada u ekstremne i neefikasne modele. On je hiperreprezentativan na međustranačkoj, a hipercentraliziran na unutarstranačkoj dimenziji (Vučićević i Jovanović 2015: 53–85). Naime, relativno visok izborni prag ne doprinosi smanjenju broja parlamentarnih stranaka. Bez obzira na mali

Izborni sustav Srbije je hiperreprezentativan na međustranačkoj, a hipercentraliziran na unutarstranačkoj dimenziji

broj izbornih lista koje su se 2014. kvalificirale za raspodjelu mandata (četiri građanske i tri manjinske), u Narodnoj skupštini predstavnike su imale 21 stranka i dvije udruge građana, a formirano je 12 zastupničkih klubova. Tako je frakcionalizacija parlamentarnog sustava samo za nijansu smanjena u odnosu broj 25 - ožujak 2016.

na 2012. godinu, kada je čak 40 stranaka, udruga i sindikata osvojilo barem jedan mandat. Ostali defekti koje proizvodi izborni sustav povezani su s postojanjem jedne izborne jedinice i zatvorene izborne liste. Građani ne biraju, već samo glasuju za izbornu listu s 250 imena. Izabrani predstavnici nemaju uži izborni okrug iz kojega su dobili podršku, što dovodi do snažne depersonaliziranosti zastupnika. Posljedično, kandidati racionalno procjenjuju da pozicija na listi ovisi, prije svega, o tome koliko su dobri sa stranačkim vodstvom, što dalje demotivira kandidate da se aktivnije uključe u izbornu kampanju i osnažuje ionako jake partitokratske tendencije u srpskom društvu. Na kraju, postojanje jedne izborne jedinice vodi k deformaciji i metropolizaciji teritorijalnog predstavništva, pa najveći broj općina nema predstavnike u parlamentu, dok su veliki gradski centri, posebice Beograd, nadpredstavljani. U posljednjem je

Postojanje jedne izborne jedinice vodi k deformaciji i metropolizaciji teritorijalnog predstavništva, pa najveći broj općina nema predstavnike u parlamentu, dok su veliki gradski centri, posebice Beograd, nadpredstavljani

sazivu 79 općina imalo, a čak 96 ostalo bez zastupnika u Narodnoj skupštini (Nacionalna koalicija za decentralizaciju 2016).

U posljednje dvije godine u javnosti se pojavilo nekoliko inicijativa za promjenu izbornog sustava – od povećanja broja izbornih jedinica na pet (Liga socijaldemokrata Vojvodine), preko institucionaliziranja segmentiranog (rovovskog) kombiniranog izbornog sustava (Nova stranka) i uvođenja diferenciranog praga za izborne koalicije (Socijaldemokratska partija Srbije, Nova stranka), do usvajanja razmjernog sustava s izravnim glasovanjem za kandidate po ugledu na slovenski model (više stranaka). Ipak, ni o jednom od spomenutih reformskih prijedloga u parlamentu nikada se nije ozbiljno raspravljalo, dok se naprednjaci, jedina stranka koja ima moć izmijeniti izborna pravila, o prijedlozima nisu izjašnjavali.

Akteri i kampanja

Za mjesta u Narodnoj skupštini natjecalo se ukupno 20 izbornih lista, jedna više nego na prethodnim izborima, s ukupno 3270 kandidata. Od toga je čak osam lista tvrdilo da zastupa interese nacionalnih manjina. Iako izborni zakon zahtijeva da pripadnici manje zastupljenog spola budu na svakom trećem mjestu na izbornoj listi, ukupan broj kandidatkinja nadmašio je taj postotak te je iznosio 38,19 posto. Uvidom u popis izbornih lista teško je utvrditi sve stranke, pokrete i udruge koji su sudjelovali na izborima. Kao i na prethodnim izborima, najveći broj stranaka odlučio se na izbore izaći u okviru koalicijskih lista. Imajući u

Tablica 1. Rezultati izbora 2016.

Izborna lista	Glasovi	%	Mandati
Koalicija oko Srpske napredne stranke (SNS)	1 823 147	48,25	131
Koalicija oko Socijalističke partije Srbije (SPS)	413 770	10,95	29
Srpska radikalna stranka (SRS)	306 052	8,10	22
Dosta je bilo	227 626	6,02	16
Koalicija oko Demokratske stranke (DS)	227 589	6,02	16
DSS-Dveri	190 530	5,04	13
Čeda-Boris-Čanak (LDP-SDS-LSV)	189 564	5,02	13
Savez vojvođanskih Mađara	56 620	1,50	4
Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka	32 526	0,86	2
SDA Sandžaka	30 092	0,80	2
Zelena stranka	23 890	0,63	1
Partija za demokratsko delovanje	16 262	0,43	1
Koalicija oko Levice Srbije (LS)	35 710	0,94	-
Zavetnici	27 690	0,73	-
U inat – složno za Srbiju	17 528	0,46	-
Ruska stranka	13 777	0,36	-
GG Za preporod Srbije	13 260	0,35	-
Srpsko-ruski pokret	10 016	0,27	-
Dijalog – mladi sa stavom	7 744	0,20	-
Republikanska partija	4 522	0,12	-

Izvor: Republička izborna komisija 2016.

vidu izborni model, ovakve strategije naizgled su iznenađujuće. Nasuprot tomu, imajući u vidu posljednjih nekoliko izbornih ciklusa, predizborno koaliranje ne predstavlja iznenađenje, već uobičajenu praksu. Senzaciju više ne predstavlja ni činjenica da pri formiranju koalicija nije bitna ideološka bliskost članica, već čista računica tko, što i koliko donosi. Tako je i ove izbore obilježio veliki broj pragmatičnih "cenzusnih" koalicija koje su prelazile ove ideološke podjele.³ Donekle je iznenađujući bio dio "fantomskih" izbornih lista za koje bi u normalnim okolnostima i samo prikupljanje 10 000 potpisa, koliko je potrebno za isticanje kandidature, i novca potrebnog za ovjeru potpisa predstavljalo nemoguću misiju (npr. lista Dijalog – mladi sa stavom na kojoj su se nalazili samo studenti). Pored toga, pojedine liste bile su optužene za "trojanske konje" naprednjaka čiji je jedini cilj da relevantnim oporbenim snagama oduzmu određeni broj glasova (npr. lista U inat – složno za Srbiju).

Od 20 izbornih lista samo njih deset nastupilo je samostalno, sedam lista političkih stranaka – Srpska radikalna stranka, Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka, Stranka demokratske akcije Sandžaka, Ruska stranka, Republikanska stranka, Partija za demokratsko delovanje i Zelena stranka, od kojih samo radikali ne spadaju u manjinske stranke, kao i tri liste grupe birača – Dosta je bilo, Zavetnici i Dijalog – mladi sa stavom.

Preostale liste predstavljale su koalicijske saveze različitih stranaka i udruge ili su se na njima nalazili predstavnici drugih stranaka. Tako su naprednjaci formirali široku predizborno koaliciju u kojoj su se ponovo našli Socijaldemokratska partija Srbije, Srpski pokret obnove, Nova Srbija, Pokret socijalista, Pokret snaga Srbije, ali i nekadašnji partneri socijalista, Partija ujedinjenih penzionera Srbije, i novoosnovana Srpska narodna partija te politički pokret Samostalni DSS. Konglomerat stranaka na listi SNS-a dodatno su upotpunili kandidati Narodne seljačke stranke i Koalicije udruženja izbeglica u Republici Srbiji. Na listi SPS-a nalazili su se Jedinствена Srbija, Zeleni Srbije, ali i predsjednik Komunističke partije Joška Broz, dok se oko DS-a okupilo još pet manjih stranaka – Nova stranka, Zajedno za Srbiju, Zajedno za Šumadiju, Pokret za Krajinu i Demokratski savez Hrvata u Vojvodini. Na koalicijskoj listi Demokratske stranke Srbije (DSS) Sande Rašković Ivić i Srpskog pokreta Dveri bili su i predstavnici Asocijacije malih i srednjih preduzeća, Srpskog liberalnog saveta i Ravnogorskog pokreta. Koalicijsku listu Čeda-Boris-Čanak istakle su Socijaldemokratska stranka Srbije Borisa Tadića, Liberalno demokratska partija Čedomira Jovanovića i Liga socijaldemokrata Vojvodine Nenada Čanka, a na njoj su se "udomili" i Zeleni i Narodni pokret. Zajednički nastup imali su i Treća Srbija i Narodni savez, kao i Levice Srbije,

Pokret za preokret, Socijaldemokratska unija i Novo udruženje penzionera Srbije, stranke koje su mahom osnovali bivši dužnosnici DS-a. Savez vojvođanskih Mađara dobio je koalicijsku podršku Demokratske stranke vojvođanskih Mađara i Stanke mađarskog jedinstva, dok nemali popis sudionika travanjskih izbora završava koalicijom Srpsko-ruskog pokreta, Srpskog otadžbinskog fronta, Istočne alternative, Srpske lige, Pokreta veterana, Mađarske lige i koalicije Rodoljubi, stranaka i pokreta koje su uglavnom osnovali bivši prvaci radikala, DSS-a, Dveri, i listom stranke Preporod Srbije koja se ujedinila s manjim domoljubnim udrugama, a na čijem se prvome mjestu nalazio Jovan Deretić, glavni promicatelj pseudopovijesne teze da su Srbi najstariji narod na svijetu, a srpski jezik prajezik svih drugih.

Letimičan pregled popisa sudionika izbora 2016. i brojka od najmanje 58 različitih aktera pokazuje da je stranački sustav Srbije daleko od poželjnog stupnja institucionaliziranosti. Time se još jednom pokazalo da je *Zakon o političkim strankama* kojim su pooštreni uvjeti za njihovo osnivanje samo djelomice ostvario namjeru, s obzirom na to da je izborna ponuda do te mjere neprofilirana da unosi zabunu kod birača i otežava donošenje izborne odluke, što omogućava strankama bez realne podrške u biračkom tijelu da kroz kriptokoalicije dođu do zastupničkih mandata i povećava frakcionalizaciju srpskog parlamenta. Dodatni kaos ove godine izazvale su i odluke Republičke izborne komisije (RIK) i Upravnog suda. Tako je najprije RIK donio odluku da nekim listama ne prizna status manjinskih (Ruska stranka, Republikanska stranka, Srpsko-ruski pokret), međutim Upravni sud kao drugostupanjsko tijelo u postupku zaštite biračkog prava oborio je njegove odluke. Jedna je lista odbačena jer su se u nazivu nalazila samo prezimena, a ne i imena dvojice nositelja. Nakon proglašenja zbirne izborne liste ispostavilo se da je Republikanska stranka, kojoj je Upravni sud bio dodijelio status manjinske stranke, falsificirala dio potpisa, ali nisu postojali pravni mehanizmi kojima bi se spriječilo njezino sudjelovanje na izborima. Sve navedeno, uz odbacivanje još pet podnijetih lista, predstavljalo je samo uvod u rasulo koje će nastupiti u izbornoj noći i danima koji su uslijedili.

Izborna je kampanja trajala kratko, bila je tematski sužena i programski siromašna, s obzirom na to da su teme poput korupcije, vladavine prava, zdravstva i obrazovanja ostale na

**Izborna je kampanja trajala kratko,
bila je tematski sužena i programski
siromašna, s obzirom na to da su
teme poput korupcije, vladavine
prava, zdravstva i obrazovanja ostale
na marginama**

marginama. Dominirale su ekonomske teme poput otvaranja novih radnih mjesta, uspjeha u ekonomskim reformama, poticaja poduzetnicima, plaća i mirovina. U drugom planu bile su vanjskopolitičke teme, pri čemu je Kosovo, osim kod broj 25 - ožujak 2016.

jednog broja manjih desničarskih stranaka, gotovo iščezlo iz javnog diskursa. Ton izbornoj kampanji davao je premijer Vučić, hvaljen u vlastitim izjavama i izjavama svojih stranačkih kolega, a kritiziran iz redova oporbe. Tako su i ovu, kao i mnoge prethodne kampanje, obilježili dominacija stranačkih prvaka (liderske kampanje), neravnopravan tretman vlasti i opozicije u dijelu medija, po čemu su se posebno isticali *TV Pink* i dnevni list *Informer*, korištenje državnih funkcija i organiziranje pseudodogađaja u izborne svrhe (BIRN 2016). Troškovi kampanje bili su niži nego u prethodnom izbornom ciklusu. Na primjer, na televizijsko oglašavanje ukupno je potrošeno gotovo za četvrtinu manje novca (prema prvim procjenama preko sedam milijuna eura) nego na izborima 2014. godine, dok su troškovi za plakate bili dvostruko manji (Transparentnost Srbija 2016). Razlozi smanjenja troškova leže u znatno kraćem trajanju kampanje, ali i u činjenici da brojne oporbene liste nisu imale na raspolaganju proračunska sredstva za vođenje kampanje, a jedina stranka koja je imala višak novca iz proračuna nije imala preveliku potrebu za plaćenim reklamiranjem. Naprednjaci su od ukupnih rashoda za televizijsko oglašavanje bili zaslužni za preko 60 posto, dok lista Dosta je bilo na plaćene televizijske oglase nije potrošila ni dinara. Neravnopravan položaj vlasti i opozicije dijelom je bio i posljedica zakonskog rješenja prema kojemu se 80 posto sredstava predviđenih za financiranje izbora dodjeljuje proporcionalno broju mandata u Narodnoj skupštini. To naravno nije značilo da je uspjeh bez televizijskih oglasa nemoguć, što je pokazala lista Dosta je bilo koja je cjelokupnu kampanju organizirala komunicirajući s biračima putem interneta i društvenih mreža.

Rezultati

Nešto veća izlaznost i mnogo manji broj rasutih glasova u odnosu na 2014. godinu, dominacija naprednjaka, relativno dobar rezultat koalicije oko SPS-a i ogroman skok radikala (čime su stranke političara koji su doživjeli potpuni poraz na izborima 2000. osvojile više od dvije trećine glasova), ulazak demokrata i izborne liste Jovanović-Tadić-Čanak u parlament, iznenađujući rezultat pokreta Dosta je bilo, ponavljanje izbora na 15 biračkih mjesta nakon čega su, uz podršku velikog broja oporbenih stranaka, u parlamentarne klupe "uskočili" DSS-Dveri, dobar rezultat lista nacionalnih manjina, optužbe za izbornu krađu, novo prebrojavanje glasova i "nesnalaženje" državnog izbornog povjerenstva (RIK) samo su neki od glavnih rezultata travanjskih izbora u Srbiji.

Na 8377 biračkih mjesta pravo glasa imao je 6 739 441 birač. Na birališta je izašlo ukupno 56,07 posto upisanih birača, oko tri posto više u odnosu na 2014. godinu. Izlaznost je bila najveća u okruzima na jugu i jugoistoku Srbije, u Vojvodini je bila na razini prosjeka (56,28 posto), u Beogradu je iznosila 52,1 posto, dok je, očekivano, najniža bila na Kosovu i Metohiji (43,03 posto). Mali broj "bačenih" glasova i njihov dobar raspored među oporbenim strankama doveo je do toga da je čak sedam građanskih izbornih lista uspjelo prijeći izborni prag, tri više u odnosu na 2014. godinu. Osim njih mandate je osvojilo još pet stranaka nacionalnih manjina – po jedna mađarska, albanska i slovačka i dvije bošnjačke. Tako je od 20 izbornih lista njih čak 12 steklo

Tablica 2. Indeksi disproporcionalnosti, efektivnog broja stranaka i izborne volatilnosti⁴

Izbori	Indeks disproporcionalnosti	Indeks efektivnog broja stranaka ⁵	Indeks izborne volatilnosti
2000.	5,34	2,91	
2003.	6,42	4,80	47,60
2007.	5,16	4,59	22,29
2008.	2,18	4,56	20,72
2012.	7,27	7,01	27,56
2014.	12,29	3,11	32,98
2016.	3,21	4,51	15,04

parlamentarni status, a ukupno je bilo 130 247 propalih glasova, oko 470 000 manje nego na prethodnim izborima. Uzevši u obzir veliki broj koalicijskih lista i činjenicu da srpski parlament još uvijek nije konstituiran, može se pretpostaviti da će u Narodnoj skupštini sjediti predstavnici između 25 i 30 različitih političkih subjekata, što će frakcionalizaciju srpskog parlamenta održati izrazito visokom.

Pobjednik izbora 2016. bila je Srpska napredna stranka. Naprednjaci su uspjeli za dvije godine, i pored brojnih nepopularnih mjera i afera koje su ih pratile, povećati broj glasova za oko 100 000. Od 175 lokalnih samouprava u Srbiji najveći broj glasova nisu imali samo u njih devet (Surdulica – SPS; Bačka Topola, Ada, Kanjiža i Senta – SVM; Sjenica i Tutin – SDA Sandžaka; Bujanovac i Preševo – PDD). Ipak, ne može se reći da su naprednjaci apsolutni pobjednici ovih izbora i da su ostvarili zacrtane izborne ciljeve. Zbog znatno manjeg broja "bačenih" glasova ukupan broj mandata koji su osvojili pao je za 27 (sa 158 na 131), a o relativnosti njihova uspjeha dovoljno govori podatak da SNS samostalno kontrolira samo 98 od 250 mjesta koliko ima Narodna skupština. Solidan rezultat, samo za nijansu slabiji u odnosu na 2014. godinu, ostvarili su socijalisti. Blagi pad u broju glasova koalicije oko SNS-a može se tumačiti i prelaskom

Političke snage koje se protive ulasku Srbije u EU ojačane su i ulaskom koalicije DSS-Dveri u parlament, i to tek nakon ponavljanja izbora na 15 biračkih mjesta

Partije ujedinjenih penzionera u izborni blok naprednjaka. Sveukupno, stranke koje su činile okosnicu prethodne vlade uspjele su povećati izbornu podršku, što, promatrajući razdoblje od 2014. do 2016. godine, djeluje gotovo nevjerovatno. Vrtoglavi pad DS-a, koji je započeo na izborima 2012. godine, na ovim je izborima zaustavljen. Iz ove perspektive može se reći da očuvanje parlamentarnog statusa za Demokratsku stranku

predstavlja uspjeh, a najveći bi im problem mogao predstavljati gubitak vlasti u AP Vojvodini i velikom broju beogradskih općina. Izborni cenzus uspjela je "preskočiti" i lista Borisa Tadića, Čedomira Jovanovića i Nenada Čanka, prije svega zahvaljujući glasovima koje joj je donijela Čankova Liga socijaldemokrata u Vojvodini.

Pored naprednjaka najveći uspjeh na ovim izborima postigla je lista političkog pokreta bivšeg ministra gospodarstva Saše Radulovića, Dosta je bilo. Osnovan neposredno pred izbore 2014. godine, kada je uspio osvojiti oko dva posto glasova, pokret je uspio bez stranačke infrastrukture, novca, velikog prostora u medijima i uz prljavu kampanju koju su protiv Radulovića vodili tabloidni mediji, koristeći internet i društvene mreže, privući veliki dio razočaranih birača demokrata i liberala i postati po broju osvojenih glasova četvrta politička snaga u Srbiji. Veliki uspjeh ostvarili su i radikali. Iako im se nekoliko mjeseci prije izbora, prema istraživanjima javnog mnijenja, predviđala borba za izborni prag, oni su, na krilima oslobađajuće presude Vojislavu Šešelju na haškom tribunalu samo dva tjedna uoči, uspjeli povećati izborni rezultat čak četiri puta.

Političke snage koje se protive ulasku Srbije u EU ojačane su i ulaskom koalicije DSS-Dveri u parlament, i to tek nakon ponavljanja izbora na 15 biračkih mjesta. Naime, nakon što je RIK objavio rezultate izbora nekoliko dana nakon njihova održavanja ispostavilo se da izborni prag iznosi 188 534,75 glasova, da koalicija DSS-Dveri ima 188 534 glasa, te da se za manje od jednoga glasa nalazi ispod cenzusa. Time su, u jednom trenutku, travanjski izbori u Srbiji doveli do apsurdna tezu o nepostojanju instrumentalne racionalnosti izlaska na izbore jer je vjerojatnost da će na nacionalnim izborima jedan glas odlučiti izborni ishod približno jednaka nuli. Kaotičnu situaciju u RIK-u, u koji su još tijekom noći upali vodeći oporbeni prvaci, dodatno su upotpunila izvješća o pritiscima na birače, svjedočenja o glasovanju metodom "bugarskog vlaka", katastrofalno popunjeni zapisnici s biračkih mjesta ili, na primjer, podatak da je na izbornome mjestu 9, u općini Leposavić na Kosovu i Metohiji, lista predsjednika Izvršnog odbora SDS-a koji tamo glasuje osvojila nula glasova. Problemi su se rješavali u hodu – otvaranjem vreća s listićima, novim prebrojavanjima, anuliranjem rezultata na nekim biračkim mjestima te poništavanjem i ponavljanjem na njih 15. Tek nakon ponovljenih izbora i poziva oporbenih lidera vlastitim biračima da na njima zaokruže listu DSS-Dveri, bez obzira na programsku i ideološka neslaganja, koalicija je ušla u parlament. Iako epiloga cijele priče najvjerojatnije neće biti, ovime je bačena ozbiljna mrlja na travanjski izborni proces i dovedeno u pitanje funkcioniranje izborne demokracije u Srbiji.

Zbog mnogo manjeg broja rasutih glasova indeks disproporcionalnosti (Gallagherov indeks) ima znatno nižu vrijednost u usporedbi s prošlim izborima. Fluktuacija glasova između dva izborna ciklusa (volatilnost, Pedersenov indeks) najmanja je od uvođenja razmjernog sustava s jednom izbornom jedinicom, što pokazuje da je institucionalizacija stranačkog sustava u porastu, premda je povjerenje građana u stranke i dalje na izuzetno niskoj razini, kao i stupanj stranačke identifikacije. S druge strane, i pored uvjerljive pobjede naprednjaka, povećanje broja lista koje su osvojile zastupničke mandate neminovno je dovelo i do porasta parlamentarne frakcionalizacije. Ako bi

zastupnički klubovi bili formirani po uzoru na one koji su postojali u prošlom sazivu parlamenta, vrijednost Laakso-Taagepera indeksa (efektivni broj stranaka) iznosila bi 4,51, što je negdje

Tko god bude sjedio u Vladi, imat će posla s mnogo "šarenijim" parlamentom od prethodnoga

na razini prosjeka u razdoblju od 2003. do 2012. godine. Iako bi naprednjaci s koalicijskim partnerima samostalno mogli formirati Vladu, takav je ishod manje izvjestan. Trenutno se očekuje da u Vladu uđu ili joj pruže podršku Savez vojskovođa Mađara i Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka sandžačkog muftije Muamera Zukorlića. Nekoliko dana po proglašenju konačnih izbornih rezultata koketiranje s premijerom Vučićem započeo je i lider LDP-a Čedomir Jovanović, a uzevši u obzir da će za očekivane ustavne promjene biti potrebna dvotrećinska većina, vrlo je moguće da novi-stari koalicijski partneri (p) ostanu i socijalisti. Tko god bude sjedio u Vladi, imat će posla s mnogo "šarenijim" parlamentom od prethodnoga. Parlamentom kakav Vučić sigurno nije priželjkivao prije odluke o raspisivanju prijevremenih izbora. U njega prvi put ulaze predstavnici Dveri i pokreta Dosta je bilo, a vraćaju se DSS, LDP i radikali s Vojislavom Šešeljom. Takva Narodna skupština, u kombinaciji s tankom parlamentarnom većinom SNS-a, sigurno neće predstavljati stroj za usvajanje Vladinih prijedloga zakona.

Bilješke

- 1 O parlamentarnim izborima u Srbiji 2014. vidjeti više u: Jovanović i Vučićević (2014: 9–37), Vučićević (2014: 46–52).
- 2 Vidjeti prijepis izlaganja predsjednika Vlade Republike Srbije Aleksandra Vučića o programu nove vlade 27. travnja 2014. godine.
- 3 Ovakve koalicije nazivaju se "cenzusnim", s obzirom na to da im je glavna svrha omogućiti prelazak cenzusa, odnosno petpostotne prohibitivne klauzule, za više manjih izbornih aktera.
- 4 Za vrijednosti prije 2000. godine, kao i način izračunavanja indeksa vidjeti više u: Vučićević (2010: 41–59), Vučićević (2012: 49–50).
- 5 Izračunavanje vrijednosti Laakso-Taagepera indeksa zbog izbornog nastupa velikog broja stranaka u okviru koalicija postavlja dilemu kako brojati koalicije. Iako među srpskim istraživačima postoje različiti pristupi, a i vrijednosti

pokazuju velika odstupanja (od 1,89 do 9,11 za izbore 2000. godine), utvrdio sam tri pravila, od kojih je najvažnije da stranku unutar koalicije treba uzeti kao posebnu jedinicu analize ako u parlamentu formira zaseban zastupnički klub. Kako Narodna skupština još uvijek nije konstituirana, vrijednost za 2016. predstavlja samo projekciju.

Literatura

- BIRN (2016). Izborna kampanja 2016: Kako su političari komunicirali sa biračima. <http://birnsrbija.rs/wp-content/uploads/2016/04/Izborna-kampanja-2016-Kako-su-politici%20%Dari-komunicirali-sa-bira%C4%8Dima.pdf> (pristupljeno 20. svibnja 2016.)
- Fiskalni savet (2016). Mesečni izvještaji. <http://www.fiskalnisa-vet.rs/mesecni-izvestaji.php#a17> (pristupljeno 20. svibnja 2016.)
- Jovanović, M. i Vučićević, D. (2014). Parlamentarni izbori u Srbiji 2014. godine – politička rokada. U: Jovanović, M. i Vučićević, D. (ur.). *Izbori u Srbiji 2014. godine: politička rokada*. Beograd: Institut za političke studije, str. 9–37.
- Nacionalna koalicija za decentralizaciju (2016). Teritorijalna zastupljenost Srbije u parlamentu i dalje loša. <http://decentralizacija.org.rs/vesti/Desavanja/Teritorijalna-zastupljenost-srbije-u-parlamentu-i-dalje-losa.sr.html> (pristupljeno 26. ožujka 2016.)
- Republička izborna komisija (RIK) (2016). Ukupni rezultati izbora 2016. <http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-rezultati.php> (pristupljeno 20. svibnja 2016.)
- Transparentnost Srbija (2016). Monitoring finansiranje izborne kampanje 2016. <http://www.transparentnost.org.rs/index.php/sr/aktivnosti/tekui-projekti/monitoring-finansiranje-izborne-kampanje-2016> (pristupljeno 20. svibnja 2016.)
- Vlada Republike Srbije (2016). Ekspoze predsjednika Vlade Republike Srbije Aleksandar Vučić (27. aprila 2016. godine). http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/208699/ekspoze_aleksandar_vucic_cyr270414.doc (pristupljeno 27. travnja 2016.)
- Vučičević, D. (2010). Lijphart's Conceptual Map of Democracy: The Case of Serbia. *Serbian Political Thought*. 2 (1–2): 41–59.
- Vučičević, D. (2012). Uloga političkih partija u procesu konsolidacije demokratije u Srbiji. *Politička revija*. 11 (3): 31–64.
- Vučičević, D. (2014). Parlamentarni izbori u Srbiji 2014. *Političke analize*. 5 (17): 46–52.
- Vučičević, D. i Jovanović, M. (2015). Reforma izbornog sistema u Srbiji: prepreke i perspektive. U: urednik? *Srpska politička misao – posebno izdanje*. Beograd: Institut za političke studije, str. 53–85. ■